

Mirjana Duran

VOLIM IĆI U ŠKOLU, A MALO I NE

Psihologija namijenjena učiteljima, budućim učiteljima, stručnim suradnicima, roditeljima i svima zainteresiranima za djecu i odrastanje

© NAKLADA SLAP

Izdavač

»NAKLADA SLAP«

Dr. Franje Tuđmana 33, 10450 Jastrebarsko
www.nakladaslap.com

Direktor

Biserka Matešić

Glavni urednici

Biserka Matešić

dr. sc. Krunoslav Matešić

Lektor

prof. dr. sc. Irena Vodopija

Recenzenti

izv. prof. dr. sc. Slavka Galić
izv. prof. dr. sc. Nina Pavlin-Bernardić
prof. dr. sc. Zvezdan Penezić

© NAKLADA SLAP

Mirjana Duran

*Volim ići u školu,
a malo i ne*

Psihologija

namijenjena učiteljima, budućim učiteljima, stručnim suradnicima,
roditeljima i svima zainteresiranim za djecu i odrastanje

© NAKLADA SLAP

NAKLADA SLAP

O autorici

Umirovljena sveučilišna profesorica razvojne psihologije **Mirjana Duran** rođena je u obitelji Mileusnić, u učiteljskom stanu, pod krovom Osnovne škole Novi Pavljani. Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Osijeku, psihologiju i sociologiju diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Magistrirala iz područja razvojne psihologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu, a doktorirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Studijsku godinu provela je u Moskvi proučavajući ideje Lava Vigotskog. Predavala je na Učiteljskom i Filozofskom fakultetu u Osijeku. Suautorica je knjige Simbolička igra i stvaralaštvo, uz Plut i Mitrović, (nagrada Borislav Stevanović). Napisala je knjige: Dijete i igra (nagrada Ramiro Bujas); Tradicija spontane kulture djece i mladih: Spomenar i dnevnik; Tradicija spontane kulture djece i mladih: Praznovjerice za razonodu. Napisala je i knjige za djecu: Mačke iz uvale i Dječak putnik.

Copyright © 2023. Naklada Slap

Sva prava pridržana.

Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati ni prenositi ni u kakvom obliku niti ikakvim sredstvima, elektroničkim ili mehaničkim, fotokopiranjem, snimanjem ili umnažanjem u bilo kojem informatičkom sustavu za pohranjivanje i korištenje bez prethodne suglasnosti vlasnika prava.

Fotografija na naslovnici © istockphoto.com/subjug; Ana Usova (klapna)

Fotografija na počecima poglavlja © istockphoto.com/Ana Usova

Likovno i grafičko oblikovanje NAKLADA SLAP, 2023.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001193693.

ISBN 978-953-191-526-7

Tisak Grafički zavod Hrvatske, listopad, 2023.

© NAKLADA SLAP

Mojem Nicolasu - Nikiju i njegovom tati Goranu

© NAKLADA SLAP

Sadržaj

UVOD 9

- Primjeri samoopisa 10
- Tinov samoopis nakon 16 godina 13

ŠKOLA JE IZUZETNO VAŽNA ZA CJELOKUPNI DJEČJI RAZVOJ 15

- Vole li djeca školu 19
- Trebaju li djeca voljeti učenje 20

PO ČEMU SE RAZLIKUJE UČENJE I PAMĆENJE PREDŠKOLSKOG I ŠKOLSKOG DJETETA? 29

- O igri 29
- Motivacija za školsko učenje 35

ŠTO JOŠ OSIM INTELIGENCIJE I MOTIVACIJE UTJEČE NA ŠKOLSKI USPJEH? 37

- Osobine ličnosti i školsko postignuće 38
- Samoregulacija i samoregulirano učenje 43
- Samoučinkovitost 53
- Naučena bespomoćnost 54
- Naučeni optimizam 57
- Zona sljedećeg (narednog) razvoja 59

SOCIJALNI KONTEKST DJEČJEG RAZVOJA 61

- Obitelj kao sustav 61
 - Roditelji i reakcije na školski uspjeh/neuspjeh 66
 - Kažnjavanje 79
 - Pozitivna disciplina - Pozitivno roditeljstvo 82
 - Roditeljska emocionalna kontrola 84
 - Odnosi između braće i sestara 87
 - Bake i djedovi 93
- Učitelj 94
- Vršnjaci i prijatelji 98
 - Zaljubljenost 104

DIJETE I DRUŠTVO 109

SAMOVREDNOVANJE I SAMOPOŠTOVANJE 113**DJECA U SVOJIM SAMOOPISIMA PIŠU IZMEĐU OSTALOGA I O SLJEDEĆEM 123**

- O nekim događajima 123**
- O čitanju 124**
- O slobodnom vremenu 125**
- O životinjama i kućnim ljubimcima 127**
- O hrani 128**
- O pomaganju 129**
- O tome što vole, a što ne vole 130**
- O osobinama 133**
- O budućem zanimanju 140**

Literatura 143

Kazalo pojmova 147

Fotografije i ilustracije 149

© NAKLADA SLAP

UVOD

Istražujući djecu, psiholozi su nastojali razviti što objektivnije metode, a kretali su od prvih deskriptivnih prema korelacijskim i eksperimentalnim istraživanjima. Mnogi razvojni problemi zahtijevaju usporedbu dječjeg ponašanja u različitoj dobi što je vodilo procjeni ponašanja iste djece tijekom nekog vremenskog razdoblja (longitudinalna metoda) ili istovremenom proučavanju djece različite dobi (transverzalna metoda). Postoji još niz istraživačkih metoda i tehnika stvorenih u psihologiji, kao i onih specifičnih za razvojnu i dječju psihologiju.

Nameće se pitanje kako dijete stvarno doživljava sebe, odrasle, svijet oko sebe i kako možemo rekonstruirati njegove unutarnje doživljaje? Različitim upitnicima i skalama možemo, na primjer, doznati voli li dijete ići u školu (ako recimo tražimo da to ocijeni od 1 do 5.). No, rečenice *Kad idem u školu, budem sretan kao lane*, ili *Baš i ne volim ići u školu ali trpim*, nose neku posebnu doživljajnu konotaciju.

Kao razvojnom psihologu jasno mi je koliko je odraslom teško o djetetu misliti na objektivan način. Govoreći o djetetu, odrasli često projiciraju osobna stanja i osobne doživljaje djece pa više govore o sebi, a manje o djetetu. Ponekad su potrebne zaobilazne metode kako bismo zavirili u dječji unutarnji svijet.

Radeći kao profesorica razvojne i dječje psihologije na Učiteljskom fakultetu u Osijeku, željela sam studentima omogućiti bolje upoznavanje djece i spoznavanje kako djeca govore o sebi. Kada su odlazili na studentsku praksu u škole širom Slavonije i Baranje, često sam im davala zadatak prikupiti dječje samoopise (od drugog do četvrtog razreda) prema uputi: *Napiši sve, ali baš sve, o sebi. Ne trebaš se potpisati*. I tako su se u mojem kabinetu gomilale stotine samoopisa koje sam sa studentima proučavala, a neki odabrani tipični dijelovi postali su građa za ovu knjigu. Osim što sam se divila njihovom sadržaju, u početku sam se borila s brojevima (kvantitativna analiza), ali sam osjećala da "to nije to" i da je bolji kvalitativan pristup. Kada sam otišla u mirovinu, u nekoliko navrata zamolila sam svoje bivše studente, a sada učitelje, da mi pošalju samoopise djece iz svojeg razreda kako bih vidjela je li se nešto s godinama mijenja. Bit je ostala ista, djeci su važne iste pojave. Kada se izdvoje i kategoriziraju čestice na osnovi kojih se opisuju, uočava se kako djeca pišu o školi i učenju, o obitelji i obiteljskim odnosima, prijateljima, o svojim osobinama, o tjelesnom izgledu, o pomaganju drugima, o simpatijama, o igri, hobijima, budućim zanimanjima, osobnim karakteristikama, kućnim ljubimcima, o tome što vole, a što ne, o preferencijama hrane, boja, školskih predmeta, godišnjih doba, životinja itd.

Psihološka analiza slijedi dječje iskaze, pa se može reći da sam knjigu napisala gotovo zajedno s djecom i to opravdava veliki udio njihovih tekstova u knjizi. Ono što su djeca napisala **nije lektorirano** jer bi to bilo kao da u ljubavnom pismu koje ste dobili, ispravljate pravopisne pogreške. Oznake broja i slova ž. i m. nakon iskaza odnose se na razred i na djetetov spol.

Ugodno vam čitanje!

Primjerci samoopisa

DRUGI RAZRED

Zovem se Sara. Idem u 2. b razred. Imam smeđe oči, dugačku smeđu kosu. Najviše oblačim hlače, suknje nosim samo kada mi je rođendan, kada idem na neka krštenja ili u svatove. Svi se vole družiti sa mnom jer sam šaljiva. Imam puno prijatelja i prijateljica. I jako sam dobra učenica. Moje ocjene su većinom petice i četvorke. Ja baš nisam neki ljubitelj matematike i prirode i društva. Ne volim baš ići u školu. Jako volim crtati, kada mi se crta uzmem papir, bojice i olovke i nacrtam nešto. Može se reći ono što je lagano isto mi padne na pamet. Moj omiljeni predmet u školi je likovni. Zašto? Vratite se natrag i otkrit ćete odgovor.

Ja sam dobra učenica, imam odlične ocjene, igram se igračkama, igram kompjuter. Imam tamno smeđu kosu, lijepe zube, smeđe oči. Imam svog najmlađeg bracu. Volim mamu, tatu, bracu, dedu i baku. Volim i tetku Vesnu i sestrične. Imam 35 kila. Ruke su mi velike i noge su mi velike i debeljuškaste. Volim životinje psa i mačku. Imam lijepu kuću lijepu sobu. Mamu i tatu nekad slušam a nekad i ne slušam. Volim picu, špagete, nutelu i paštetu a mrzim kelj. Kad budem velika bit ću šefica banki i puno ću imati novaca.

Ja sam od rođenja kreštava i čupava. Volim prirodu, čist zrak, trešnje i miševe. Ne volim kada tata puši u maloj sobi i kada teta donese smrdljive kokice pa nam zasmrdi cijelu mikrovalku. Ja sam dobra ali ne baš kao anđeo, puno puta zaboravim na vrijeme vratiti knjige i zaboravljiva sam i to puno puta. Volim mamu kad mi napravi princez krofnu, tatu kad ne prebaci na nogomet a brata nikako. Volim trčati i skakati. Volim učiteljicu i studenticu.

Imam osam godina i jako sam malen. Nisam baš dobar a ni loš đak. Idem u drugi razred. Volim gledati televiziju i igrati kompjuter. U školi najviše volim tjelesni a najgori mi je glazbeni. Volim biti vani. S bratom se često svađam a on ima 10 godina. Treniram nogomet i dobro mi ide. Ja najviše volim pizzu a nagore jelo mi je kelj. Imam oko 22 kilograma i jako sam mršav. Jako volim školu. Ja volim slatkiše a ne volim baš čokoladu. Bio sam u razredu skoro najbolji glumac. Škola mi je jako draga i jako sam brbljav. Nimalo ne volim jesti.

Imam šiljastu glavu, crnu kosu i smeđe oči. Ne volim špinat i kelj. Volim nositi hlače s puno đepova. Mama me nekad tuče. Volim igrati nogomet. Tata mi nešto kaže to napravim. Ja i moji prijatelji nekada idemo na njihove vještati se na granama. Ne volim živjeti u gradovima. Volim se voziti u vlak. Najbolji prijatelj mi je Marko. Ja bih kad odrastem volio biti bećar.

Zovem se Antonio. Imam osam godina. Imam crne oči. Imam crnu kosu. Volim jesti soma i janjetinu. Volim se igrati. Volim pecati volim jako životinje a posebno mace i psiće. Volim ići na more. Volim voziti auto. Ne volim kad se mama i tata svađaju. Ne volim kad pada kiša. Ne volim svađu. Ne volim čitati. Jako volim ići u svatove i volim različita slavlja. Volim imati puno prijatelja. Volim imati goste.

TREĆI RAZRED

Ja nisam jako dobar kao što svi misle, ali ipak sam i dobar. Kada bi si ja morao dati ime ja bih si dao ima Dobar - Zločesti Mario. Volim prirodu i životinje čak i neke cure. Meni je najljepše živjeti tamo gdje sam se rodio. Ne volim školu a ni knjige. Najdosadniji u mojoj obitelji je brat. Kad me on počne zezat ja se s njim potučem i uvijek tako završi. Jedva čekam da postanem zubar. Zubar mi je najbolji posao. Nisam siguran 100 % da ću postati zubar nego 90 % da ću postati, a 10 % da neću postati zubar.

Volim svoju obitelj. Na nastavi slušam. Volim jesti mljeveno meso. Ne volim jesti mahune i gljive. Simpatija mi je Patricija. Imam jako puno prijatelja. Dobivam odlične ocjene. Volim se družiti s prijateljima. Slušam mamu i tatu. Na nastavi ne pričam. Volim igrati graničara. Najdraži predmet mi je engleski i vjeronauk. Nisam lijep a ni ružan. Imam sestru koja se zove Petra. Volio bih biti agent ili arheolog. U školi volim biti redar. I jako volim svoju sestru ali nekad se i posvađamo.

Ja sam učenica trećeg razreda osnovne škole. Imam puno obaveza koje dobro izvršavam. Dobra sam učenica. Imam smeđe oči, smeđu kosu, tamne sam puti. Volim poučne filmove i serije za djecu. Trudim se biti poslušna iako nekad se naljutim pa namjerno napravim nasuprot onoga što mi se kaže. Ne volim jesti špinat, kelj, mahune, juhu od kupusa. Dobra sam prijateljica. Čuvam tajne. Ne volim prijateljice koje me izdaju. Pokušavam pomoći svima pa onda nekad ispadnem glupo. Nekat se pravim važna pred simpatijom i nekim dječacima. Ne odljubljujem se brzo. Ne izdajem prijateljice. Ne volim se svađati, no to se često događa. Moja simpatija se zove Andrej u njega sam zaljubljena 3 godine. Još mi se sviđaju Marin, Josip, Goran i Domagoj.

Ja sam Irena i idem u treći razred. Imam tamnosmeđe oči, te smeđu kosu, društvena sam. Volim ići u školu zato što sam dobar đak ipak nekad se dogodi da nešto zaboravim i zabrljam. Visoka sam oko metar i pol i imam mnogo prijatelja. Uostalom jako volim životinje a osobito konje. Konji mi se čine najelegantnijim od svih. Kad sam u školi i kad su ispiti imam dobre ocjene. Volim paziti i uredno pisati. Jako volim gledati crtiće, serije, filmove i razne kvizove. Volim se igrati na snijegu, travi ili čak u svojoj sobi. Imam sestru i ona mi često pomaže u raznim zadacima koje ne razumijem i često se zabavljamo. Volim kad mi je rođendan. Ne zbog poklona nego zbog prijatelja. Volim jako kad mi dođu prijateljice. Poslušna sam prema svojim roditeljima, spretna sam, nisam zahtjevna. Ne mogu reći da

nemam simpatiju, ali nije iz mog razreda. Njegovo ime je velika tajna. Jako volim nositi zlatne naušnice, prstenje i lančić. Imam kućnog ljubimca Sanija. Volim jesti slatkiše!

ČETVRTI RAZRED

Rodio sam se u Osijeku u bolnici na krevetu. Ja sam dobar dječak s nikim se ne tučem. Ako nekom treba pomoć ja mu pomognem. Ja sam dobar učenik i prolazim s 4. Svi mi predmeti dobro idu osim matematike i engleskog. U razredu se sa svima družim, ja imam svog najboljeg prijatelja. S njim se rado igram i zajedno se zabavljamo. Ja neću nikad iznevjerit svoga prijatelja, uvijek ću čuvati njegove tajne.

Ja ne volim baš ići u školu ali kad razmislim bolje je ići nego ne znati ništa. U školi puno toga naučimo zato jer imamo dobru učiteljicu. Jako se veselim praznicima jer se onda stalno igramo vani i zabavljamo. Radnim danima rijetko budem vani zato što moram učiti i pisat zadaću. Ja malo volim čitati ali najdraža knjiga mi je Emil i detektivi. Volim gledati neke smiješne filmove gdje se uvijek nasmijem.

Ja sam Luka Imam 10 godina. Idem u 4. razred. Najdraži predmet mi je tjelesni i matematika, no draži mi je veliko odmor. Najmrži predmet mi je priroda i društvo, te vjeronauk. Moje vrline su: strpljivost, marljivost, darežljivost, optimizam, smisao za humor, odanost i još mnooooooogo. Obično sam hladnokrvan.

Volim se igrati i vrlo sam društven. U igri se brzo dosjetim boljeg cilja igre koje se igram. Volim se penjati po drveću. Sada kada su mi se odselili neki prijatelji manje se igram i bojim se da mi najbolji sport postaje igranje kompjutorskih igrica. Najviše volim jesti picu s tucetom gljiva i četiri tuceta šunke i sira. $X+X+X+X+X=60$. VOLIM RIJEŠAVATI MATEMATIČKE ZADATKE. Najdraže su mi jednadžbe s više nepoznanica, a i tuceta iz prethodne rečenice. A sada o sportu. Treniram košarku i uspješan sam u tome Mislim, vozim se ja i romobilom. $X+X$ Volim čitati knjige i stripove te praviti razne igrice, u tome sam isto vrlo uspješan. Malo više x-ova su dosta.

Zovem se Veronika. Imam 10 godina i idem u 4. razred osnovne škole. Mama mi je kupila *rolšule*. U početku je išla sa mnom i učila me ali sam sada naučila pa idem sama. Jednom sam jako brzo vozila i kada sam skrenula naišao je auto. Uplašila sam se i pala. Auto je naglo stao i ostala sam živa ali sam dobila jak udarac u glavu i zavrtjelo se. Žena je brzo izašla iz auta, a ja sam vidjela prijateljicu moje mame. Pobjegla sam da mi ne vidi lice i otišla kući. Nije bilo nikoga. Pogledala sam se u ogledalo i vidjela da mi curi krv iz glave. Brže - bolje zavezala sam kosu. Ponekad me jako zaboli glava i plačem. Kad me mama pita zašto plačem ja izmislim neki razlog. Ne znam kako bih joj to priznala.

Ja imam loše i dobre strane. Loša mi je strana da ne učim dovoljno, da sam malo lijena, da ne slušam nekad mamu, da udaram prijatelje i prijateljice. Ja možda nisam najljepša curica na svijetu, ali sam zato osjećajna, poslušna. Ja nastojim da ne budem ljubomorna,

gruba, bezobrazna, da ne lažem, ne psujem. Ja se nadam da ću se popraviti u srcu i duši. Ali u srcu imam jednu tajnu koju čuvam. Ipak neću vam je odati. Ja se nekad oblačim po modi a nekad ne. Ja imam dugu smeđu kosu i smeđe oči. Visoka sam. Uvijek nosim neke šnale u kosi. Imam neobične obrve i malo velike uši ali to me ne zabrinjava. Ne nosim naušnice ni prstenje, narukvice i lančić. Brzo trčim i visoko skačem. Volim cvijeće. Volim i životinje. Školu baš ne volim ali zato volim svoju učiteljicu. Imam puno prijateljica. Volim svoju obitelj, rodbinu, prijatelje i moje kućne ljubimce. Takva sam vam ja. Ne volim baš starije osobe jer previše pričaju.

Tinov samoopis nakon 16 godina

Iako je traženo da samoopisi budu anonimni, neka djeca su ipak navela svoje osobne podatke (adresu, broj telefona i slično). Jedno od djece, bio je dječak Tin. Potražila sam ga nakon 16 godina, poslala mu njegov dječji samoopis i zamolila da napravi novi. Rado se odazvao.

TINOV SAMOOPIS

Ja sam Tin, idem u Oš. Bilje, 3. razred. Imam 10 godina. Najviše volim jesti pizzu, najdraži film mi je Titanik. Moji su roditelji ostali bez posla i tako je moja mama postala slikarica. Jedva čekam da napunim dvanaest godina da se mogu voziti u autu na prednjem sjedištu. Moja je želja da fakultet završim u Liverpoolu. Želio bih biti pomorac. Najdraži dan u tjednu mi je nedjelja i subota. Najdraže godišnje doba mi je ljeto, to me jako usreći. Volim se ljeti šetati po šumama. Zainteresiran sam za malu elektrotehniku. Ja i moji prijatelji napravili smo auto na daljinski upravljač. To nam je hobi.

I još o meni

Volim ići u planine a najviše volim šetati po podnevnom suncu u šumi. To mi se najviše sviđa. Volim slušati ozbiljnu glazbu i gledati NOVU TV i uz to jesti Pizzu. Zadovoljan sam sa svojim ocjenama i sa svojim ponašanjem, ali ono bi moglo biti puno bolje. Ne volim previše pričati. Volim ići u velike šopinge po velikim trgovinama. To je kratak sastav o mojem životu. Mislim da ću studij završiti u Liverpoolu. To je moj san. Nadam se da će se ostvariti.

NAKON 16 GODINA

Ime mi je Tin. Prošlo je 16 godina od mog 3.b razreda. Sada sam odrastao. Prošao sam kroz mnogo razreda, predmeta i učitelja i upoznao sam mnogo dobrih prijatelja. Krajem prvog razreda srednje škole, Klasične gimnazije u Osijeku, preselio sam se s roditeljima u Split u Pomorsku školu kako bi slijedio svoje snove, a kasnije sam tamo upisao i Pomorski fakultet. Nije bio Liverpool, ali ne bih svoje tinejderske dane u Splitu mijenjao za bilo koji grad na svitu! Moji roditelji još uvijek slikaju i njihove su slike danas po cijeloj Hrvatskoj, a usudujem se reći i svijetu. Od Šri lanke pa do Amerike. Slijedio sam svoje snove, a moji su me roditelji uvijek podržavali. Zaplovio sam na svom prvom brodu i posjetio sam Saudijsku Arabiju, daleki Singapore i Tokio, a kasnije još mnoga druga odredišta. Uporno slijeđenje ovoga sna i želje koju mi je Bog stavio u srce, dovelo me i natrag kući u Bilje, gdje sam upoznao djevojku svojih snova za koju sam otkrio da je išla u sa mnom u osnovnu školu, dva razreda niže, a koja je sada moja žena. Još uvijek obožavam šetati prirodom, ali sada to mogu i podijeliti s njom. S prijateljima iz osnovne škole ostao sam jako dobar unatoč velikoj udaljenosti koja nas je dijelila. Često se viđamo i družimo što smatram neprocjenjivim. Slušanje glazbe je preraslo u sviranje gitare, a ono što se sigurno nije niti malo promijenilo je moja ljubav za pizzom. Svi bez greške znaju da je pizza moja najdraža hrana! Zahvalan sam Bogu što se moj san ostvario, a sada imam i novi san. Kupiti obiteljsku kuću s velikim vrtom i gledati svoju djecu kako ostvaruju svoje snove.

ŠKOLA JE IZNIMNO VAŽNA ZA CJELOKUPAN DJEČJI RAZVOJ

Kad idem u školu prvo obučem cipele, onda jaknu, na leđa metnem torbu i krenem u školu.

dječak 3. razred

U sedmoj godini života u većini kultura pred djecu se stavljaju novi zahtjevi. U primitivnim društvima obično se od njih zahtijeva da savladaju upotrebu jednostavnog oruđa, a u razvijenim se podvrgavaju formalnom školovanju. Polazeći u školu dijete dobiva prvu javnu ulogu – postaje učenik.¹ U školi se događa susret djeteta i društva. Kako dijete ulazi u ulogu učenika? Prije svega prihvaćajući određena pravila. Pravila se odnose na sve aspekte ličnosti: na ponašanje, mišljenje, osjećaje.

Šestogodišnjem je Marinu prvog dana u školi, već nakon drugog sata, dosadilo sjediti, pa je najprije sjeo na klupu, a onda počeo pakirati svoje stvari uz riječi:
Ja sam dosta bio u školi, idem kući!

Škola je institucija kulture, ona prenosi kulturno nasljeđe jedne zajednice. Prenoseći društvene vrijednosti, škola uspostavlja standarde normalnog i poželjnog. Djeca u školi usvajaju različita znanja i činjenice, ali i tehnike mišljenja i rješavanja problema. Vigotski (86) ih naziva *oruđem intelektualne prilagodbe*. Zbog toga je organizirano i sustavno obrazovanje **izvor** razvoja, a ne samo mjesto usvajanja skupa informacija. Premda je kultura čovjekovo djelo, ona oblikuje i omogućuje funkcioniranje ljudskog uma. (11) To je razlog zašto razvitak djece ne može dostići svoj vrhunac bez školovanja. Djeca koja ne pohađaju školu ne razvijaju sve vidove mišljenja dostupne čovjeku i ne iskazuju svekolike intelektualne mogućnosti kao djeca koja su se obučavala u školi. Primitivnost djeteta koje ne pohađa školu, kaže Vigotski, dovodi do zadržke u razvoju logičkog mišljenja i korištenja jezika kao oruđa mišljenja, što ilustrira sljedećim primjerom:

Devetogodišnju potpuno normalnu djevojčicu koja ne pohađa školu pitaju: **U jednoj školi neka djeca dobro pišu, a neka dobro crtaju.**

Da li sva djeca u toj školi dobro pišu i crtaju?

¹ Pojam učenik, učitelj vrijedi za oba roda.